

با کودک کنجکاو چگونه رفتار کنیم؟

آموزش خلاق کودک محور

جست و جو و آماده سازی:

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

سوال کردن یکی از قوی ترین ابزارهای تفکر عاقلانه و منطقی است، بنابراین با توجه به نقش بنیادی تفکر می توان دریافت، سوال کردن در هر زمینه ای شاه کلید موفقیت، خوشبختی و سعادت انسان است.

در اهمیت پرسشگری، ارسطو معتقد است چون یکی از پایه های عقلانیت، پرسشگری است، پس انسان به اندازه ای که پرسش، نقد و شک می کند خردمند است. کارکرد اساسی سوال کردن تا حدی است که یکی از ویژگی های انسان از همان نوزادی، حس کنجکاوی و پرسش است اما به جای رشد و تقویت آن، این حس عمیق و روشنگرانه به دلیل تربیت نادرست، بی حوصلگی و نداشتن حس مسوولیت در مقابل فرزندان از همان کودکی سرکوب می شود.

برخی والدین به جای اینکه خوشحال باشند فرزندشان مراحل رشد خود را به سلامت طی می کند، از سوالات فرزند خود کلافه شده و تصور می کنند کودکشان فضول است و به هر چیزی کار دارد در حالی که او با پرسش در حال یادگیری و شناخت دنیای اطراف خود است.

در این مقاله در گفت و گو با دکتر پیمان هاشمیان، روانپزشک، فوق تخصص کودک و نوجوان و استادیار دانشگاه علوم پزشکی مشهد، صرفا به چگونگی رشد و پرورش حس پرسشگری در کودکی و نوجوانی می پردازیم.

کنجکاوی از چه سنی آغاز می شود و طبق این ویژگی، کودک کنجکاو به دنبال چیست؟

-یکی از ویژگی های شخصیتی ما، دقیقا از بدو تولد کنجکاوی است. به تدریج میزان کنجکاوی افزایش پیدا می کند. در واقع هدف از کنجکاوی جست و جوی یک پدیده جدید است. در واقع بچه ها از طریق کنجکاوی و جست و جو در حال آموختن هستند. تقویت جنبه کنجکاوی بچه ها اثرات سودمندی در موفقیت و سعادتشان خواهد داشت. هر چند بچه ها دوست دارند بدانند آدم های دوروبرشان و هر چیزی در اطرافشان است چه ویژگی هایی دارند، اما این اجازه دادن به این معنا نیست که بچه ها به هر چیزی دست بزنند. یک کودک باید بداند به هر چیزی نباید دست زد. به همین دلیل باید یک مرز درست کنیم، هم به دنبال این باشیم که کودکمان دنبال چیزهای جدید بگردد و از طرف دیگر نیز باید حدود مقررات کنجکاوی را برای او مشخص کنیم.

با افزایش سن، دامنه کنجکاوی بچه ها چه تغییری می کند؟

-کنجکاوی کودکان در سه ماهگی تا شش ماهگی معمولا در حول و حوش یک متر است. ازت شش ماهگی تا نه ماهگی معمولا در پیرامون خودشان در یک اتاق معمولی در فضایی دو، سه متری دنبال چیزهای جدید می گردند. از نه ماهگی تا دوازده ماهگی کنجکاوی آنها از این فراتر رفته و دوست دارند در خارج از محدوده پدر و

مادر کنجکاوی و جست و جو کنند و بعد از آن، از یک سال تا یک و نیم سال، کودک دوست دارد کاملاً در خارج از محدوده پدر و مادر کنجکاوی کند. بنابراین اگر می‌خواهیم کنجکاوی بچه خود را تقویت کنیم باید به این ویژگی‌ها توجه کنیم. برای نمونه در این فاصله‌ها به تناسب سن آنها وسایلی قرار دهیم که در معرض نگاه آنها قرار گیرد.

بچه‌ها به طور طبیعی دوست دارند به هر چیزی دست بزنند اما والدین با امر و نهی و بکن، نکن‌های خود مانع کنجکاوی آنها می‌شوند. برای حل این مشکل چه راهکاری پیشنهاد می‌کنید؟

-کودک به طور طبیعی دوست دارد به هر چیزی دست بزند و احساس خطر هم نمی‌کند بنابراین برای پرهیز از این بکن، نکن‌ها و این محدودیت‌ها ما به عنوان پدر و مادری خوب باید کاری کنیم که اطراف خانه ما ساختار داشته باشد، یعنی وسایل خطرناک و شکستنی را در اطراف آنها قرار ندهیم. به طور کلی هر اندازه خانه ما ساده‌تر باشد، تربیت نیز در آن ساده‌تر است زیرا چیزی در آنجا وجود ندارد که ما مدام مانعشان شویم و آنها را امر و نهی کنیم.

اگر خانه ساختار نداشته باشد کودک دوست دارد به هر چیزی دست بزند و کنجکاوی خودش را برآورده سازد، بنابراین باید تا جای ممکن وسایل را از چشم بچه دور کنیم. در نتیجه این کار باعث می‌شود کودک برای بازی کردن به ناچار به «اتاق بازی» رفته و در آنجا بازی کند که یقیناً در این شرایط بچه‌ها باثبات‌تر، قانون‌مدارتر و مطیع‌تر بار خواهند آمد.

حد و حدود کنجکاوی در بچه‌ها باید به چه میزانی باشد؟

-باید از دو سالگی به بعد برای کنجکاوی بچه‌ها قانون درست کنیم. مثلاً می‌گوییم قانون استفاده از وسایل خطرناک. برای تمرین استفاده از کبریت، بچه‌ها را می‌بریم بیرون شهر، به او می‌گوییم هیزم جمع کند و آن را آتش بزند.

به این شیوه بچه می‌داند استفاده از کبریت فقط در شرایط بیرون انجام می‌شود یا اگر می‌خواهد دست به وسایل خطرناک بزند ما باید قانونش را برای او مشخص بکنیم تا درک کند که می‌تواند کنجکاوی خود را البته طبق قانون و قالب خاصی برآورده کند.

گاهی اوقات برخی از والدین این احساس را دارند که اگر اجازه ندهند بچه‌ها به چیزی دست بزنند ممکن است عقده‌ای بار آیند. در این صورت اگر نیاز به کنجکاوی آنها را برآورده کنیم، بچه‌ها پرتوقع‌بار آمده و دوست دارد به

هر چیزی دست بزند و بعدا برای ما مشکل ایجاد می شود. برای اینکه کنجکاوی بچه ها را در یک قالب علمی پیاده کنیم باید این قانون را از دو سالگی طی شش مرحله به بچه بگوییم.

مرحله اول: فرزند باید آماده باشد تا با والدین خود ارتباط برقرار کرده و قانون را درک کند.

مرحله دوم: باید اسم قانون را به بچه بگوییم. برای مثال، قانون عبور از خیابان.

مرحله سوم: قانون را به صورت جزئی بیان کنیم. برای مثال برای توضیح قانون بالا می گوییم، دست خود را به من بده، حال ابتدا سمت چپ را نگاه کرده، حرکت می کنیم و بعد سمت راست را نگاه می کنیم اگر ماشینی ندیدیم آهسته به آن طرف خیابان می رویم. بنابراین او می فهمد با اجرای قانون می تواند از خیابان عبور کند. مرحله چهارم: اگر کودک به آنچه گفته شد عمل کرد به او امتیاز می دهیم.

مرحله پنجم: اگر قانون را اجرا نکرد او را تنبیه می کنیم. اگر آن مورد پرخطر بود از تنبیه های خشنی مانند محروم کردن و یا زمان سکوت استفاده می کنیم اما اگر رفتار بدش از مواردی بود که کودک قصد داشته صرفا مورد توجه قرار گیرد و عمدی در کار نبوده می توان از تنبیه های سبکی مانند جبران کردن آن خطا، گرفتن امتیاز و یا نادیده گرفتن رفتار او استفاده کرد.

مرحله ششم: وقتی ما مراحل اجرای قوانین مربوط به کنجکاوی را در هر زمینه ای برای کودکان توضیح دهیم، او یاد می گیرد که می تواند انتخاب کند اما صرفا طبق قوانینی که والدین برایش در نظر گرفته اند.

آیا رشد کنجکاوی باعث رشد و پرورش خلاقیت نیز خواهد شد؟

-رشد این ویژگی، زمینه ساز خلاقیت بعدی در کودک و نوجوان خواهد شد. همچنین باعث می شود او بتواند کارهایی انجام دهد که یادگیری های بعدی خود را نیز بهتر کند. در واقع وقتی کودک در حال کنجکاوی است سعی می کند چیزی را یاد بگیرد و همین یاد گرفتن زمینه ساز آموزش های بعدی است.

برای رشد خلاقیت باید کنجکاوی بچه ها را پخته کنیم. یعنی کاری کنیم که وقتی فرزندمان به چیزی دست می زند تفکر او فعال شود. مثلا وقتی دستخود را در درون رودخانه یا استخر فرو می برد از او بپرسیم دنبال چه می گردی؟ چه چیزی حس می کنی؟ الان زیر دست تو چه چیزی عبور می کند، سرد است یا گرم؟

بعضی از والدین به محض امتحان کردن کودک او را رها می کنند. یعنی کنجکاوی او در مرحله اول متوقف می شود و به یادگیری عمیق نمی رسد. بنابراین با توجه به سن کودک خود، سوال هایی در ارتباط با موضوع کنجکاوی از او بپرسید، یعنی بگذارید وقتی با یک موضوع برخورد می کند از طریق «تکنیک پرسش»، با طرح

سوال هایی که با کلمات چرا، چگونه، چطور و ... شروع می شوند وادار به پاسخ دهی شوند.

حتی بعضی وقت ها نیاز به عمل کردن وجود دارد یعنی تجربه ای که کودک به دست می آورد را به عمل تبدیل کند. این شیوه باعث می شود رفتارهای کنجکاوانه او به کنجکاوی ساده تمام نشود بلکه به پدیده یادگیری تبدیل شود که در آن کودک چیزی یاد بگیرد.

کنجکاوی علاوه بر اینکه خلاقیت و هوش و یادگیری فرزندان را زیاد می کند، همچنین هیجانان را هم پخته می کند. بچه ای که کنجکاوی اش برآورده شده، احساس نشاط و شادابی می کند.

از ویژگی های دیگر کنجکاوی یادگیری های رفتاری است که در آنها ایجاد می شود. در واقع آنها می آموزند که چگونه عمل کنند. وقتی سعی می کنیم با تکنیک کنجکاوی بچه را از نظر فکری و هیجانی پخته کنیم، کودک آن را به عمل تبدیل می کند. وقتی به عمل تبدیل شد، رشد رفتاری هم صورت می گیرد. همچنین نوجوان و کودک ما در درون خانه آرام تر می شود و لجبازی و پرخاشگری او نیز کمتر می شود.

نظر شما درباره کسانی که بچه خود را از چیزهای خطرناک می ترسانند، مثلا دست کودک را به بخاری می چسبانند که او دیگر به آن دست نزند، چیست؟

-این شیوه، بد رفتاری با بچه محسوب می شود. ما باید برای کودک خود توضیح دهیم که بعضی چیزها باعث آسیب زدن به ما می شوند؛ بنابراین نباید به آنها دست بزنیم. در اینگونه موارد اگر کودک توضیح خواست می توانیم به طور عملی آن را روی چیز دیگری امتحان کرده و از آنها درباره آن سوال کنیم.

مثلا می توانیم با یک چاقو یک تکه پنیر را برش داده و سپس از کودک خود بپرسیم، بین این چاقو چقدر تیز است حالا به نظر تو اگر این چاقو به دست ما اصابت کند چه اتفاقی خواهد افتاد؟ توجه کنیم زمانی که نکته ای را توضیح می دهیم ابتدا نظر خود آنها را بپرسیم. اینطوری کودک بهتر موضوع را می فهمد.

گاهی تکرار پرسش کودک، والدین را کلافه می کند. برای این مشکل چه راهکاری دارید؟

-از طریق پرسش و پاسخ و حتی بعضی اوقات به عمل تبدیل کردن پرسش ها می توانیم میزان سوال کردن را تنظیم کنیم. زمانی که کودک از ما می پرسد یک گیاه چطور رشد می کند، می توانیم یک گیاه را نشان دهیم و از او بپرسیم به نظر تو گیاهان چطور رشد می کنند؟ یعنی سوال را با سوال جواب دهیم. اینطوری به آنها کمک می کنیم به جای پاسخ آماده، برای یافتن پاسخ تلاش کنند و تفکرشان فعال شود.

گاهی اوقات بچه ها سوال را برای یادگیری نمی پرسند، می پرسند تا مورد توجه قرار گیرند یا حواس والدین را پرت کنند، اینجاست که والدین کلافه می شوند. گاهی اوقات سوال های آنها متناسب با سنشان نیست و پدر و مادرها نمی دانند چه پاسخی بدهند.

ما باید آنها را وادار کنیم خودشان جواب سوال خود را پیدا کنند. اگر ما جواب سوالات آنها را خودمان بدهیم تنبل بار خواهند آمد و چون در مدرسه معلم این کار را انجام نمی دهد، از درس زده می شوند.

مجله موفقیت

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان، نهادی غیردولتی و ناسودبر است. این نهاد در سال ۱۳۷۹ از سوی پژوهشگرانی که در حوزه ادبیات کودکان فعال بودند، پایه گذاشته شد و اکنون با بیش از ده سال پیشینه از فعالیت های گسترده، در سطح ملی و بین المللی به کار خود ادامه می دهد.

دفتر این مؤسسه در تهران است و شیوه همکاری با این نهاد به دو شکل کار رسمی و داوطلبانه است. مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان هزینه های سازمانی خود را از راه کمک های مردمی و اجرای پروژه های فرهنگی و انتشاراتی به دست می آورد. چنانچه مؤسسه درآمدی داشته باشد، این درآمد را در راه گسترش هدف های خود هزینه می کند.

پیوندگاه:

koodaki.org	مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان	کودکی
iranak.org	ایران کودکی	ایرانک
ketabak.org	پنجره ای به جهان خواندن	کتابک
amoozak.org	آموزش خلاق کودک محور	آموزک
khanak.org	با من بخوان	خوانک
rootak.org	پایگاه ارتباط فرهنگی کودک و نوجوان	روتک
dabire.org	درست بیاموز، تا درست بنویسی	دبیره
koodakar.org	سندوق آموزش و توانمند سازی کودکان کار و محروم	کتاب هددهد
hodhod.com	گزیده ترین کتاب های کودک و نوجوان	